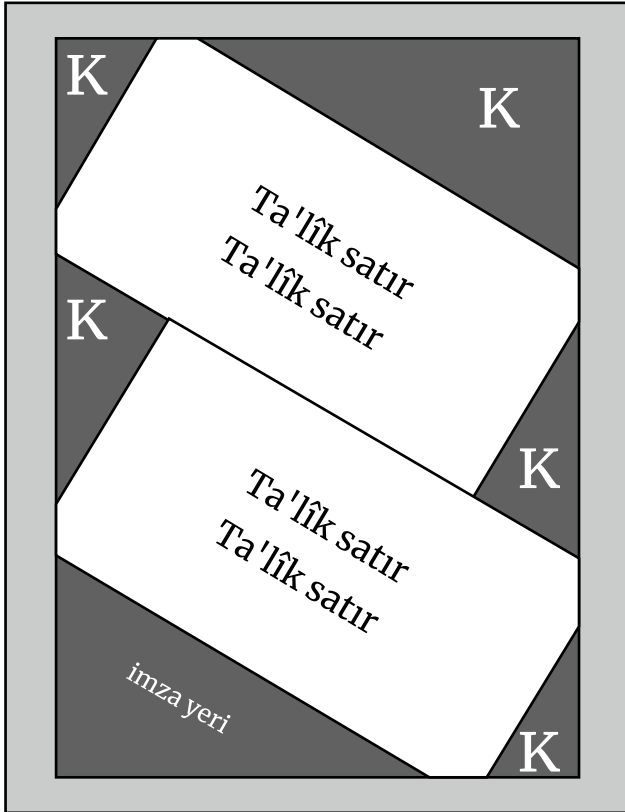

TA'LİK HATTIYLA YAZILAN KİT'ALARA DAİR...

M. Uğur DERMAN¹

Bu makalemizde, doğduğu yer olan İran'da *nes-ta'lik*, Osmanlı Türklerinde ise sadece *ta'lik* adıyla tanınan ve bilinen hat nev'inde kullanılmaya mahsus *kit'a* biçimini tanıtaçağız.

Hem Farsçanın hem de Türkçenin *harekesiz* yazılışından dolayı, zemin doldurabilecek harflerin bir/iki/üç noktaları ile *şedde* ve *tenvin* dışında bir işaret almayan bu yazı nev'iyle yazılan *kit'aların sülüs ve nesih kit'alarından* çok farklı bir biçimi vardır. Ehemmiyetine binaen, okuyacağımız yazıyı *ta'lik kit'alarına* tahsis ettik. Evvela bu *kit'a* biçimini okuyucularımıza şema üzerinden izah ediyoruz.

Ta'likin daha ziyade rastlanılan *kit'a* biçimi, yazılan dört -nadiren altı- mısranın sağdan sola yükselerek devam etmesidir. Satırların meyilli olarak yükselmelerinden dolayı bunlara *mâil ta'lik kit'a* adı verilir (*Mâil*, lügat manasıyla meyilli demektir). Satır araları da on nokta esasına göre tespit edilir. İran sahasında ise bu *kit'alar*, *çelîpâ* adıyla bilinir. Bizdeki *mâil ta'lik kit'alar* farklı olarak dört satır dışında -aynı kalemle veya daha incesiyle- şiirlerin yer aldığı kısımlarla *kit'a* çerçevesindedir.

Mâil ta'lik kit'alarda takriben 45°'lik meyil tercih olunmuştur. Bu meyil, daha dik olursa *kit'anın* ufki (yatay) uzunluğu azalır; aksine hareket edilirse artar. O zaman *kit'anın* görünüşü yayvanlaşır. Vereceğimiz *kit'a* örnekleri üzerinden bu yazılanlar daha iyi anlaşılacaktır. *Ta'lik kit'alarda* yazı sahasının etrafı birbirine müsâvî olarak bırakılır. Ancak İran sahasında üst tarafın iki misli olarak bırakıldığına şahit oluyoruz; bu usul Osmanlılarda da zaman zaman kullanılmıştır (bu uygulamayı şemada üstteki noktalı çizgilerle gösteriyoruz). *Mâil ta'lik kit'aların* satır başında ve sonunda kalan boşluklar 90°'lik açıyla bağlanır. Eski müzehhibler arasında buna riayet etmeyenler, yakışsız bir görüntüye sebep olurlar. *Kit'ada* hasıl olan bu boşluklara *müselles (üçgen) koltuk* veya *muska* şeklini hatırlattığından *muska koltuk* adı verilir (bu *koltuklar* şemada K harfiyle işaretlenmiştir). *Mâil kit'alar* kadar revaçta olmayan *düz ta'lik kit'alar* da vardır. Bunlar sanat gayesiyle yazılıyorsa, her satır arası on nokta olarak bırakılır ve gerekiyorsa tezhible bezenir. Eğer talebeye meşk için yazıldıysa, araları "çalış" manasına gelen *sa'y* işareti ile doldurulur. Bazı üstatların koydukları *sa'y* işaretinden, o yazının kime ait olduğu bile anlaşılabilir. Meşk için yazılan harflerin noktalarla ebadının belirtildiği hâllerde, bunlara *tâlimli meşk* adının verildiği bilinir.

Şimdi örnekler üzerinden konuyu daha derinleştirelim:

Derman, Uğur; "Ta'lik Hattıyla Yazılan Kit'alara Dair...", *Lale Dergisi*, S.7, Ocak-Temmuz 2023, İstanbul, s. 78-92

¹ Prof., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul

Resim 1
Mîr Aliy-
yü'l-Kâtib'in
(1476-1544) mâil
nesta'lik küt'ası.

Resim 2
Şâh
Mahmud'un
(ö.1564) altı
mısrâlı bir mîl
nesta'lik küt'ası.

کتابت شد در روز
اول شوال سنه
۱۰۱۵ هجری
مکرمه
در شهر
مکه
مکرمه
در روز
اول شوال
سنه ۱۰۱۵
هجری
مکرمه

مشقه العبد الفقير المذنب عماد دینی عفر له

Resim 3
Mîr İmâdü'l-
Hasenî'nin
(ö.1615) mâil
nesta'lik küt'ası.

وَقَالَ رَبِّ ادْخُلْنِي مَدْخَلَ صِدْقٍ

وگو یا محمد ای پروردگار من درآور مرا جایه در آوردن راست

وَاخْرِجْنِي مَخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ

پیرون بر مرا جایه پیرون برودن راست و بگردان

لِي مِثْلَ مَا كُنْتُ سَاطِئًا ضَعِيفًا

برای من از جانب تو ای پروردگار من پادشاهی بگریخته شده دین

وَقَالَ رَبِّ انزِلْ عَلَيَّ مَنَسَةً لَّامِبَارِكًا

وگو یا محمد ای پروردگار من منسود آور مرا منسودلی مبارک

وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُرْسَلِينَ

تو بهترین فرستاده گان

Resim 4
Mîr İmâdü'l-
Hasenî'nin düz
nesta'lik küt'ası.

بسم الله الرحمن الرحيم

مر آنکه جانبدار
ایمان و فایده دارد

حال از یاد آنکه دارد
خداوند

کرتی و است که معسوم
پیکار کند

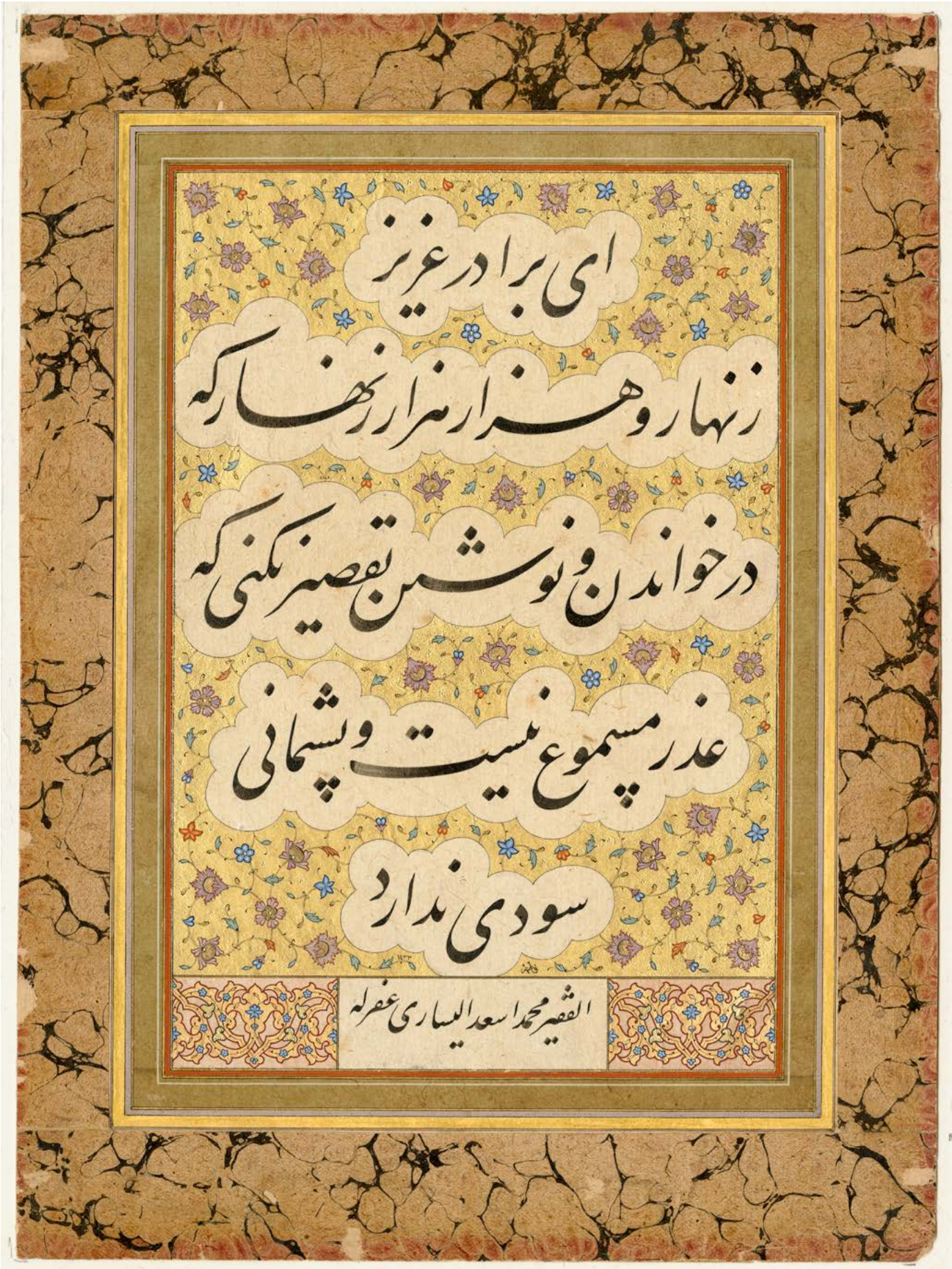
نگاه دار سر
شما آنکه دارد

کتابت القیوم فی تاریخ المدینة العجمیة
و نقل من رقم ۲۲۰
غفر ذنوبه
۱۱۳۲

Resim 5
Mustafa Râkım'ın (1758-
1826) Kâtibzâde Mehmed
Refî'i (ö.1768) takliden
yazdığı mâil ta'lik küt'a.

Resim 6
Şeyhulislam
Veliyyüddîn
Efendi'nin (ö.1768)
mâil ta'lik kit'ası.

ای برادر عزیز
ز هزار و هشتاد هزار رخساره
در خواندن و نوشتن بقصیر کنی که
عذر مسموع نیست و پشمانی
سودی ندارد

الفییر محمد اسعد البیاری عفرله

Resim 7
Mehmed
Es'ad
Yesârî'nin
(ö.1798) düz
ta'lik kit'ası.

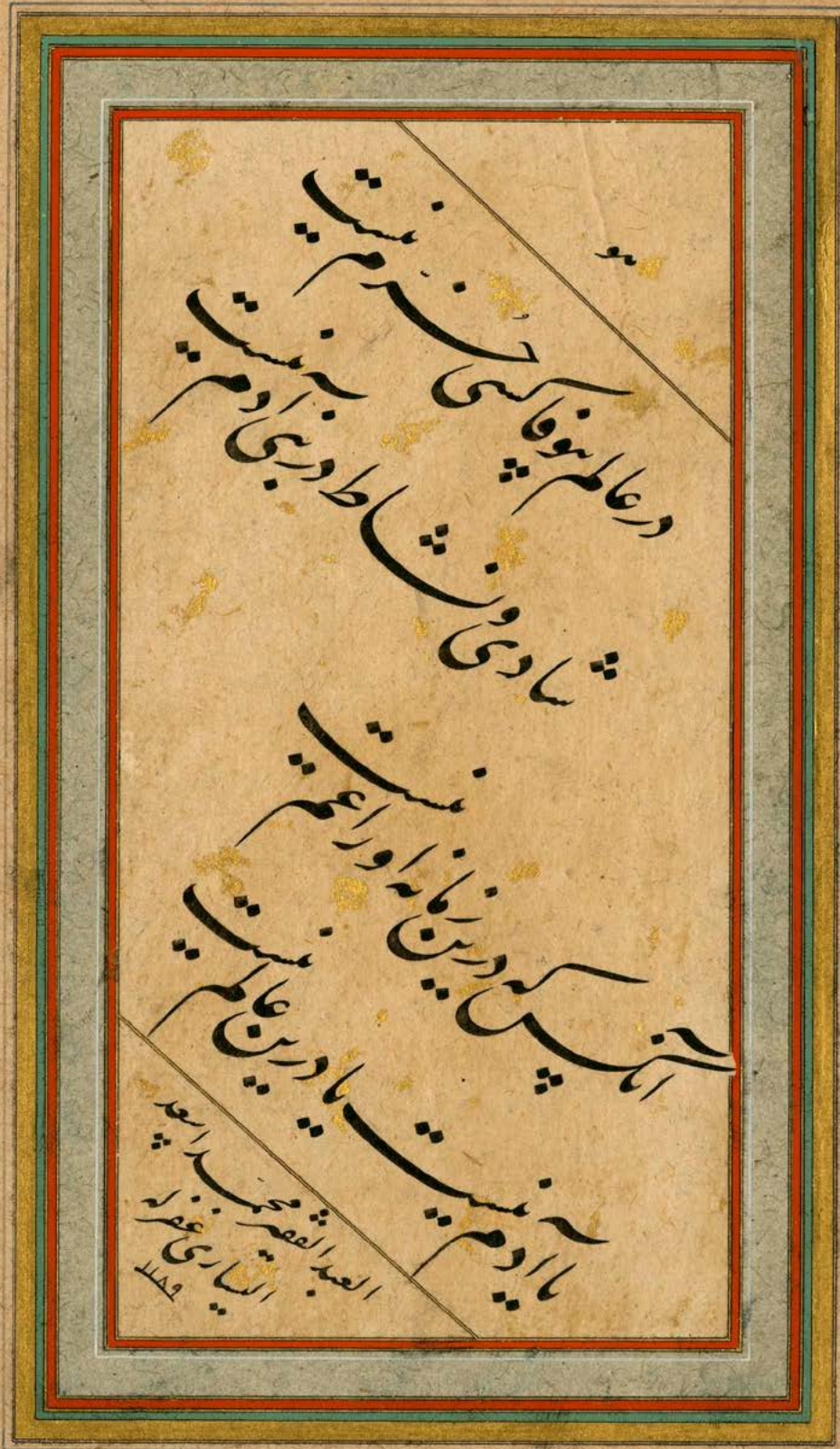
خط خود کفایت آوردم کجا منت
که از من خدمت دیگر نیاید

که یونم دعای تو که یونم
که از دستم هر آنها بر نیاید
که از دستم هر آنها بر نیاید

الفقه محمد اسعد البیاری
عصره

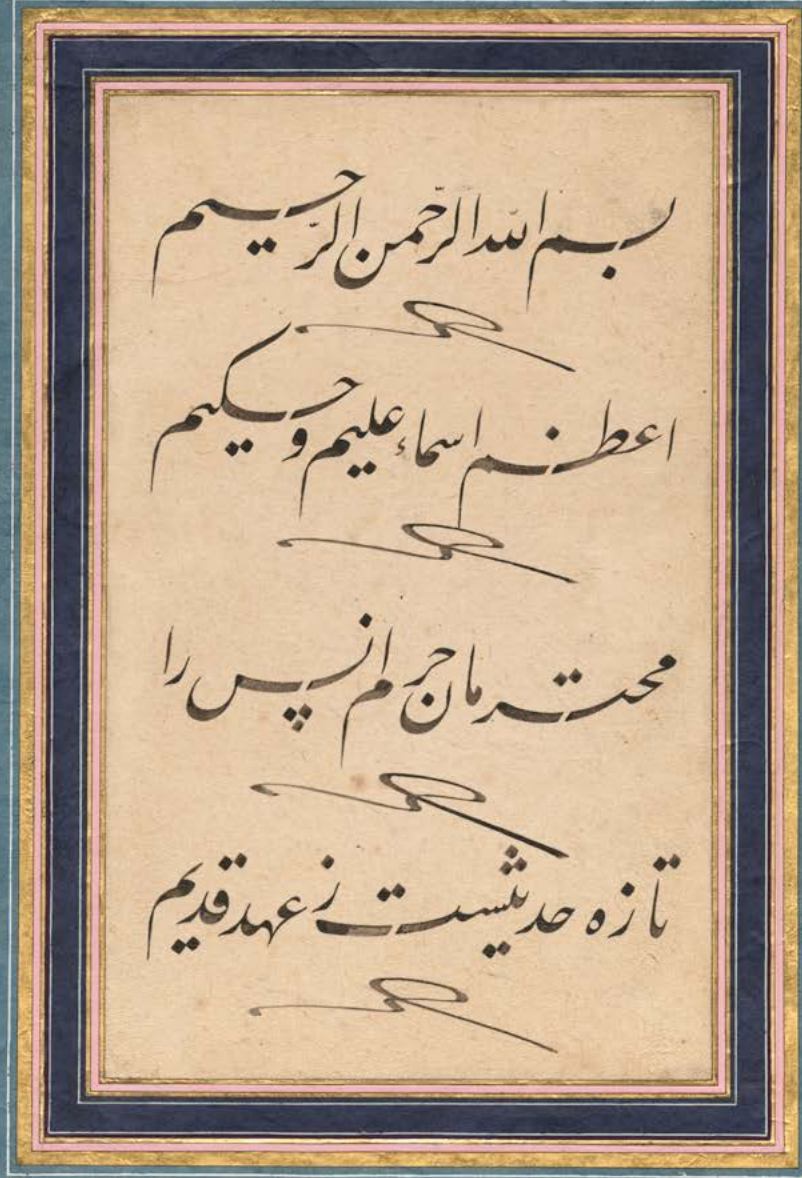
Resim 8
Mehmed
Es'ad
Yesârî'nin
mâil ta'lik
kıt'ası. Satır
açısı düşük
tutuldu-
ğundan
kıt'anın
meyli azal-
mıştır.

Resim 9
Mehmed
Es'ad
Yesârî'nin
mâil ta'lik
kıt'ası.

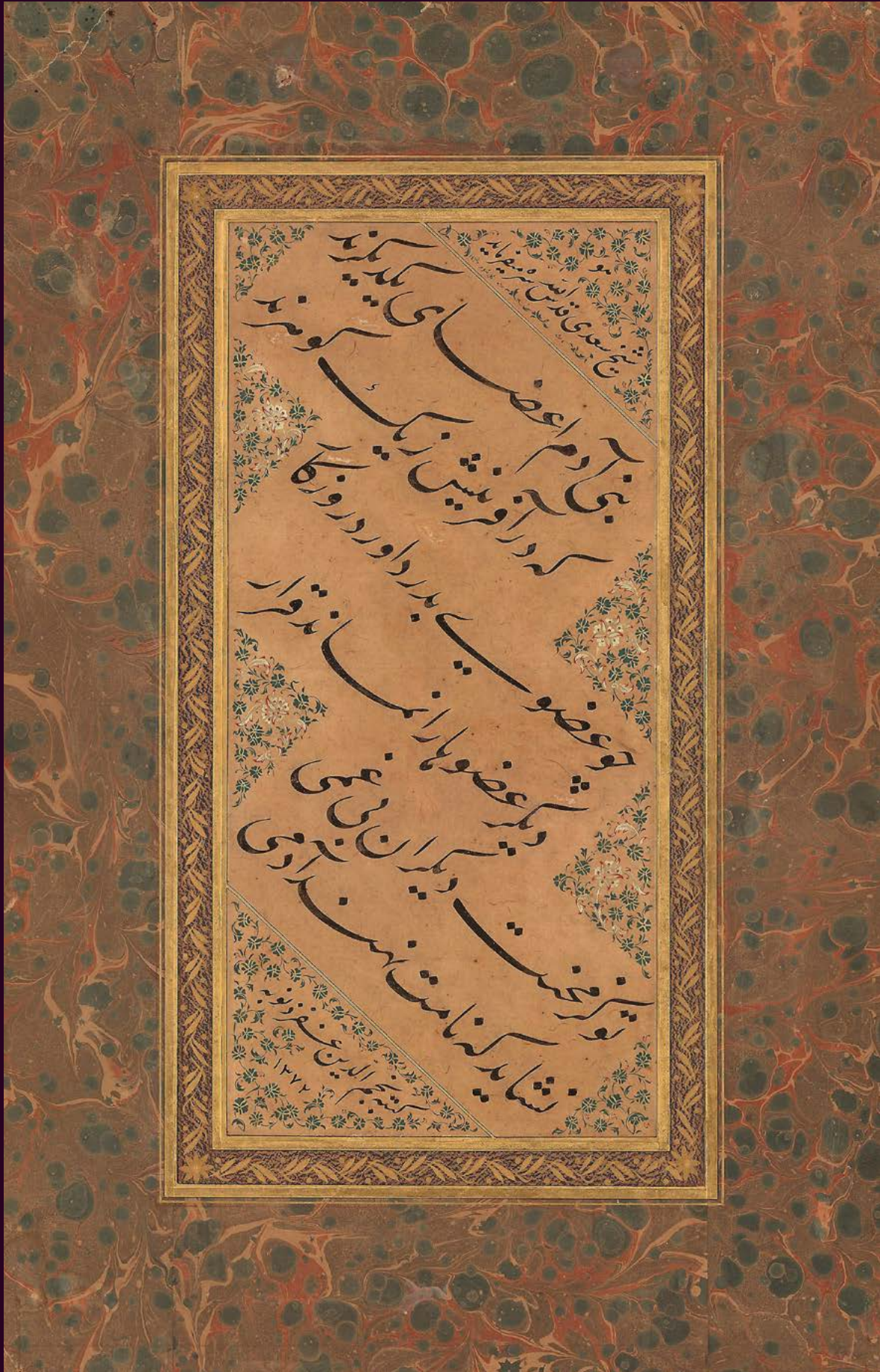
Resim 10
Yesârîzâde
Mustafa İzzet
Efendi'nin
(ö.1849) düz
ta'lik küt'ası.
Harflerin nokta
ölçüsü lâl mü-
rekkebiyle belir-
tildiği için buna
tâlimli meşk adı
verilir.

Resim 11
Sâmi
Efendi'nin
(1838-1912)
düz ta'lik meşk
kit'ası.

بلمین شوکت سبم اللہ
اکلنر پیر کلام اللہ
بارک اللہ زنی لطیف
بولور انکله شرف نظم شریف
نقہ خلوصی
۱۳۲۵

Resim 12
Hulûsi Yaz-
gan'ın (1869-
1940) meşk için
yazdığı düz ta'lik
meşk kîtası.

شیرین سیدی قدس سره
بنی آدم اعضا ای یکدیگرند
که در آفرینش ز یک کوزه اند
تو عضو منم منم تو
دیگر عضو ما را منم
تو که نخست
نشاید که نامت نیست
که آدمی

کاتب محمد الدین عین زینوبه
۱۲۷۶

Resim 13
Necmeddin Okyay'ın
(1883-1976) altı mis-
râhî mâil ta'lik kit'ası.

خان زندگانی کنایه کبری
بوتی که بوقی و ادب خدای
که جانید از بهر است
کریست بر زمین آید است مای

اذن بوضع الکتاب
نجم الدین افشار زادند
و اما معلوم است
ذو بهما
۱۳۶۲

Resim 14,
Necmeddin
Okayay'ın
hocası Sâmî
Efendi'den
aldığı mâil
ta'lik icâzet-
nâme kîtası.